

ASTURIYA ASARINING YARATILISH TARIXI

Abdullaev O'tkir Sadullayevich

*O'zbekiston davlat konservatoriyasi xuzuridagi
Botir Zokirov nomidagi Milliy estrada san'ati instituti
“Estrada cholg'ulaarida ijrochilik va dirijyorlik”
kafedrası dotsenti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Asturias (Legenda) asarining yaratilish tarixi, uning nashr jarayonlari, nomlanish hamda musiqiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, asarning dastlab fortepiano uchun yozilgan bo'lib, keyinchalik gitara repertuarida mustahkam o'rin egallagani yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *Asturiya (Legenda), Isaac Albéniz, gitara repertuari, fortepiano asari, Andalusiya musiqasi, Flamenco, cante jondo, musiqiy tahlil, nashr tarixi.*

Аннотация: *В данной статье анализируются история создания произведения Asturias (Legenda), процессы его публикации, а также особенности названия и музыкальные характеристики. Также рассматривается тот факт, что произведение изначально было написано для фортепиано, а впоследствии заняло прочное место в гитарном репертуаре.*

Ключевые слова: *Asturias (Legenda), Isaac Albéniz, гитарный репертуар, фортепианное произведение, андалузская музыка, Flamenco, cante jondo, музыкальный анализ, история публикации.*

Isaak Albenis (1860–1909) ijodiga mansub “Preludio”, keyinchalik “Asturiya” yoki “Legenda” nomlari bilan mashhur bo'lgan asar, ispan musiqa merosida alohida o'rin tutadi. Mazkur pyesa ko'pincha “ispan gitarasi” repertuarining eng muhim namunalaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ayniqsa, mashhur gitarachi Andres Segoviya repertuarida muhim o'rin egallaganligi sababli, u keyingi avlod ijrochilari orasida ham keng ommalashgan.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, asar dastlab gitara uchun emas, balki fortepiano uchun yozilgan. Biroq, keyinchalik gitara uchun moslashtirilishi natijasida u aynan ushbu cholg'u bilan mustahkam bog'lanib qolgan va bugungi kunda ko'pchilik tomonidan gitara asari sifatida qabul qilinadi.

“Preludio” 1890-yillarning boshlarida, Albenisning Londondagi faoliyati davrida yaratilgan. Ushbu davr bastakorning konsert pianisti hamda teatr musiqasi muallifi sifatida shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. Asar ilk bor 1892-yilda Barselonadagi “Juan Bta. Pujol & Co.” nashriyoti tomonidan chop etilgan bo'lib, u “Chants d'Espagne, op. 232” nomli uch qismdan iborat syuitaning birinchi qismi sifatida “Preludio” nomi bilan taqdim etilgan. 1897-yilda mazkur syuita kengaytirilgan holda qayta nashr etildi. Bu safar “Juan Bta. Pujol” hamda Madriddagi “Union Musical Española” nashriyotlari tomonidan besh qismli shakl e'lon qilindi. Ushbu nashrda ham “Preludio” asari syuitaning kirish qismi sifatida saqlab qolingan. 1911-yilda, bastakor Isaac Albéniz vafotidan ikki yil o'tib, nemis nashriyotchisi Friedrich

Hofmeister Musikverlag tomonidan bastakorning avval yaratilgan “Suite española, op. 47” asarining birinchi “to‘liq” nashri chop etildi. Mazkur syuita dastlab 1886-yilda sakkiz qismdan iborat asar sifatida e‘lon qilingan bo‘lsa-da, XIX asr oxiriga qadar uning faqat to‘rt qismi nashr etilgan edi.

1911-yilgi nashrda syuitaning qolgan to‘rt qismi ham kiritilgan bo‘lib, ular “yangi” bo‘limlar sifatida taqdim etilgan. Biroq musiqashunoslik tahlillari shuni ko‘rsatadiki, ushbu qismlar aslida avvalroq mustaqil asarlar sifatida boshqa nomlar ostida chop etilgan. Bu holat nashriyot amaliyotida mavjud materiallardan foydalanib, ularni yangi konseptual tuzilma asosida qayta shakllantirish tendensiyasini aks ettiradi.

Ehtimol, nashriyotchi bastakorning ilgari bildirgan rejalariga tayanib, mavjud kompozitsiyalarni “Suite española” tarkibiga moslashtirgan va ularni dastlab e‘lon qilingan nomlarga muvofiq ravishda qayta nomlagan. Bu esa muallifning ijodiy rejaları bilan nashriyot amaliyoti o‘rtasidagi muayyan tafovutlarni ham ko‘rsatadi.

Natijada, dastlab “Preludio” nomi bilan ma‘lum bo‘lgan pyesa “Asturiya” nomi ostida, “Legenda” kichik sarlavhasi bilan qayta talqin qilinib, “Suite española”ning beshinchi qismi sifatida tan olingan. Bugungi kunda aynan shu nom ostida asar jahon musiqa repertuarida keng tarqalgan va ijro etilmoqda. Musiqiy asar nomi ko‘pincha uning badiiy mazmuni va xarakterini anglashda muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, Asturias (Legenda) asarining turli nomlar bilan yuritilishi uning mazmuniy talqiniga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. “Suite española” tarkibidagi qismlar nomlari Ispaniyaning turli geografik hududlari — Aragon, Andalusia, Castile, Catalonia hamda Asturias bilan bog‘liq holda tanlangan bo‘lib, bu holat asarning hududiy identifikatsiyasini shakllantiradi.

Biroq, mazkur pyesa dastlab e‘lon qilingan Chants d’Espagne syuitasi to‘liq ravishda Andalusiya mintaqasining musiqiy-estetik an‘analaridan ilhomlangan. Ushbu hudud Flamenco san‘ati hamda tarixiy jihatdan Moorish conquest of Iberia bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli, asarning musiqiy materiali va obrazlar tizimi Asturiya madaniyatiga xos belgilar bilan emas, balki aynan Andalusiya an‘analari bilan uyg‘unlashadi. Masalan, Asturiya hududiga xos xalq cholg‘usi Asturian bagpipe obrazini Andalusiyaga xos gitara timsoli bilan qiyoslashning o‘ziyoq asarning asl ilhom manbai qaysi hudud ekanini ko‘rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, asarning nomlanishi masalasi ilmiy jihatdan muhokamaga loyiqdir. “Asturiya” nomi ma‘no jihatidan chalg‘ituvchi bo‘lib, asarning haqiqiy musiqiy manbalarini aks ettirmaydi. Bastakor Isaac Albéniz tomonidan berilgan “Preludio” nomi esa umumiy xarakterga ega bo‘lib, asarning individual badiiy qiyofasini to‘liq ochib bera olmaydi.

Aksincha, nashriyot tomonidan qo‘shilgan “Legenda” (“Afsona”) kichik sarlavhasi o‘zining semantik aniqligi va badiiy ifodaliligi bilan ajralib turadi. Garchi bu nom bevosita muallifga tegishli bo‘lmasa-da, u asarning obrazli dunyosini aniqroq ifodalash imkonini beradi va zamonaviy ijrochilik hamda musiqashunoslik amaliyotida keng qo‘llanilishiga sabab bo‘lgan.

“Asturiya” musiqasi rassom va illyustratorlarni turli dramatik tasvirlarga ilhomlantirgan: Bibliyaga xos momaqaldirqli manzaralardan tortib, albom muqovalarida aks etgan vayronkor zilzilalgacha.

Biroq Isaac Albénizning vatanga bo'lgan sog'inchi ancha romantik va tasavvurga boy tarzda ifodalangan. Uning musiqasining dasturiy mazmuniga oid fikr-mulohazalar ko'pincha Alhambra obrazlari bilan bog'liq. Ushbu mukammal me'moriy yechimga ega mavrlar davridagi saroy-qal'a Andalusiya'dagi Granada shahri ustida qad ko'targan bo'lib, bastakor bu joyga bir necha bor tashrif buyurgan.

Aynan shu muhitda Albenis o'z tasavvurida kechki serenadalar va tun bo'yi davom etadigan lo'lilar flamenko bazmlarini ("juergas") gavdalandirgan. Bu manzaralarda bir tomondan gitaralarning jarangdor sadolari, boshqa tomondan esa qadimiy arab cholg'usi - "guzla"ning "dangasa barmoqlar bilan torlarni chertish" ohanglari tasvirlanadi (garchi bastakor ushbu cholg'uni amalda ko'rmagan va eshitmagan bo'lishi ehtimoldan xoli emas).

Isaac Albénizning musiqiy tasvirlash va romantik tasavvurga boy ijodiy qobiliyati uning shaxsiy hayoti va tajribalaridan ancha kengroq edi (hatto u o'zining yoshligini rang-barang tarzda tasvirlab bergan bo'lsa-da, aslida bu hayot unchalik noodatiy bo'lmagan). Masalan, u o'zining mashhur fortepiano asarlaridan biri Torre bermeja nomiga ilhom bergan haqiqiy "minora"ni amalda ko'rgan bo'lishi ehtimoldan yiroq.

Agar u bunday joyda bo'lgan taqdirda ham, ehtimol bu tajribani musiqada aks ettirishni maqsad qilmagan bo'lardi. Bu borada qiziqarli tasvirni amerikalik yozuvchi James A. Michener keltiradi. U "Torre bermeja" asarini tinglagach, "Vermillion Tower"ni ko'rish uchun borgan. U yerda "ulug'vor mavr me'moriy yodgorligi"ni topishni kutgan bo'lsa-da, buning o'rniga "bir nechta kvadrat, iflos inshootlar yomon nisbatlarda qurilgan pastak, xunuk g'ishtli minora Albenis musiqasi ruhidan imkon qadar uzoq bo'lgan manzara"ni ko'rganini ta'riflaydi.

Shubhasiz, bastakorni aynan "Torre bermeja" nomining o'zi uyg'otadigan obrazlar o'ziga jalb qilgan bo'lib, bu uning kuchli romantik tasavvuri orqali mavjud bo'lmagan, ammo badiiy jihatdan boy musiqiy manzarani yaratishga yetarli bo'lgan.

Endi esa savol tug'iladi: Asturias (Leyenda) asariga nima ilhom bergan? Ispaniyadan tashqarida yashagan (uning "ispancha" ruhdagi ko'plab asarlari London va Parijda yozilgan) Albenis vatanni sog'inib yashagan. Bu sog'inch uning tasavvurida flamenko ohanglari va qadimiy mavrlar davridagi Andalusiya obrazlari bilan uyg'unlashgan. Garchi u kelib chiqishi jihatidan kataloniyalik bo'lsa-da, o'zining "ispanlik" timsolini aynan Andalusiya bilan bog'lagan va hatto o'zida mavrlar ildizi borligini ham taxmin qilgan.

Albenis musiqasida, shuningdek, Ispaniya tarixidagi mavrlar va nasroniylar o'rtasidagi diniy qarama-qarshilik aks-sadosi ham seziladi. Bu, ayniqsa, Granada, Seville va Córdoba shaharlaridagi dastlab masjid bo'lib, keyinchalik katolik soborlariga aylantirilgan ulkan me'moriy inshootlar ta'siri bilan bog'liq.

Ushbu barcha unsurlarni "Asturiya" asarida kuzatish mumkin. Asarning kirish qismi flamenko gitarasiga xos uslubni eslatadi: unda ochiq torlarga asoslangan "pedal" ohanglari va rasgeado usulidagi akkordlar aniq namoyon bo'ladi.

Asturias (Leyenda) asarining sekin markaziy qismi o'zining murakkabligi va chuqur ifodaviyligi bilan ajralib turadi. Ushbu bo'limning kirish frazalari cante jondo an'alariga yaqin ohangdorlikni namoyon etadi. Mazkur uslub flamenko san'atining eng qadimiy va hissiy jihatdan eng teran qatlamlaridan biri hisoblanadi.

Cante jondo tarixiy jihatdan turli madaniy qatlamlar — xususan, hind, yahudiy va lo'li (roman) an'analari o'zaro uyg'unlashuvi natijasida shakllangan. Ushbu sintez keyinchalik Flamenco nomi bilan tanilgan musiqiy yo'nalishning asosini tashkil etgan. Cante jondo ijrochiligi, odatda, improvizatsiyaga asoslangan bo'lib, insoniy kechinmalar — iztirob, sog'inch va dramatik hissiyotlarni chuqur ifodalashga qaratilgan.

Shu nuqtai nazardan, asarning markaziy qismi nafaqat musiqiy kontrast vazifasini bajaradi, balki uning umumiy dramaturgiyasini boyitib, Albenisning Andalusiya musiqiy-estetik an'alariga bo'lgan chuqur qiziqishini ham aks ettiradi.

Asturias (Legenda) asarining final koda qismi estetik va struktural jihatdan kompozitsiyaning eng murakkab bo'limlaridan biri hisoblanadi. Ushbu bo'limda Isaac Albéniz tomonidan xor (choral) uslubiga xos sof diatonik garmoniya ketma-ketliklari qo'llaniladi. Mazkur garmonik asarda muayyan stilistik qatlamni yuzaga keltiradi va Western classical music doirasidagi cherkov musiqasi an'alarini eslatadi. Natijada, tinglovchida xristian diniy musiqasi bilan bog'liq tasavvurlar shakllanadi.

Shu bilan birga, ushbu musiqiy ifoda tarixiy-madaniy ramziylikni ham o'z ichiga oladi: xristian madaniy qatlamining qadimiy Moorish architecture ustiga “qatlam” sifatida qo'yilishi g'oyasi ifodalanadi. Bu esa Ispaniya tarixidagi madaniy va diniy sintez jarayonlarining musiqiy analogiyasi sifatida talqin etiladi.

Isaac Albéniz ijodida musiqiy materialning tarixiy yoki madaniy jarayonlarni “istilo” sifatida talqin qilishdan ko'ra, ularni badiiy-estetik sintez sifatida ifodalash tendensiyasi ustunlik qiladi. Asturias (Legenda) asarida ham ushbu yondashuv yaqqol namoyon bo'ladi.

Asarning asosiy Flamenco mavzusiga qisqa ishoradan so'ng, garmonik jihatdan murakkab va ifodaviy jihatdan boy epizod yuzaga keladi. Ushbu bo'limda impressionistik uslubga xos ohang bo'lagi kuzatiladi: unda tonika (“xristian” musiqiy markaz) va frigiya ladiga xos orttirilgan seksta bir-biriga ustma-ust qo'yilgan holda qo'llanadi. Bu garmonik qatlamlar Ispaniya musiqiy an'alarida tarixiy-madaniy dualizmning badiiy ifodasi sifatida talqin qilinadi.

Asarning yakuniy qismi esa bo'sh oktavalar bilan tugallanadi. Ushbu yakuniy yechim aniq tonal yakun yoki g'alaba hissini ifodalamaydi, balki ochiq, muallaq va noaniq musiqiy muhitni saqlab qoladi. Bu esa asarning umumiy estetik konsepsiyasida murosasizlik emas, balki davomiylik va ichki ziddiyatni aks ettiruvchi yakuniy ifoda sifatida qaraladi.

Xulosa qilib aytganda, Asturias (Legenda) asarini tanlashdan asosiy maqsad uning jahon gitara repertuarida tutgan muhim o'rni va badiiy-texnik jihatdan boyligi bilan bog'liqdir. Ushbu asar nafaqat professional ijrochilik darajasida, balki ta'lim jarayonida ham keng qo'llanilib, gitara ijrochiligi maktabining muhim o'quv materiallaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston musiqa ta'lim tizimida ham mazkur asar — musiqa maktablari, ixtisoslashgan san'at maktablari hamda professional ta'lim muassasalari dasturlarida o'rganiladigan repertuar tarkibiga kiradi. Bu esa o'quvchi-talabalarlarning ijrochilik texnikasi, musiqiy tafakkuri va badiiy ifoda ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Виницкий А. Джазовая гитара для детей
2. Музыкальный энциклопедический словарь. – М., 1990.
3. Purcell R.C. Segovia. – N. Y., 1975.
4. Музыкальный энциклопедический словарь. – М., 1990.